

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt : XXIV — Tome : XXIV

Sayı : 93-96 — No. 93-96



T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ — A N K A R A

1 9 6 0

Ova seviyesine göre 23 m. yükseklikte olan Tilmen hüyükündeki bu ufak sondajlarımızda henüz ana toprağa ulaşmamamıza rağmen, kalkolitik çağa kadar inen kültür çeşitlerine tesadüf edilmesi, daha fazla derine inildiği takdirde hüyükümüzün neolitik bir medeniyet kalıntısını verebileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu suretle, Tilmen Hüyük M.ö. III. bin yılında önemli bir mevki, II. bin yılında mühim bir müstahkem şehir, I. bin yılında da yine surla tahkim edilmiş bir kale, manzarasını göstermektedir.

Tilmen'de yapılacak geniş çaptaki kazıların bahis konusu olan bölgenin Eski Çağ ile ilgili muhtelif meselelerinin aydınlanması hususunda yeni ve önemli sonuçlar vermekte devam edeceği kanaatindeyiz.

8 — *Van-Toprakkale kazısı ve bölgede yapılan araştırmalar :*

Bir taraftan Tarih öncesi devirlerindeki Anadolu ve Yukarı Suriye kültürleriyle olan mühim bağları ve (M.ö.) II. binde Hurri-Mitani konusu bakımından haiz olduğu mevki, diğer taraftan Eskiçağ tarihinde çok enteresan bir siyasi teşekkül olarak karşılaştığımız Urartu devletinin merkezî sahasını içine alan Van bölgesi, ötedenberi inceleme gezisi yapmak istediğim yerlerin başında gelmekte idi. Persler zamanında haiz olduğu hususî durum ve Ksenefon'un Anabasis adlı eserinde teferruatlı bir şekilde bildirdiği gibi, M.ö. V. yüzyılın sonunda Onbinlerin geri dönüşü sırasında bu yerlerden geçilmiş olması ve nihayet daha sonraki devirlerde Romalılarla Partlar arasında uzun müddet bir münazaa konusu olarak kalması Van ve Doğu Anadolu'nun bir İlkçağ tarihçisi için tetkiki icabeden bir bölge olduğunu göstermeğe kâfidir. Aynı zamanda Anadolu toprakları üzerinde Türklerin ilk defa buralarda fütühatla esaslı şekilde vatan tutmuş olmaları, bir Türk tarihçisi olarak alâkamı bir kat daha arttırmış bulunmakta idi.

Bu amaçla şahsen bir tetkik seyahati yapmak için üyesi bulunduğum Türk Tarih Kurumu'na dilekte bulunduktan kısa bir müddet sonra, vaktiyle Atatürk'ün Doğu Anadolu hakkında izhar etmiş olduğu fikir ve niyetlerini de gözönüne alarak, bu bölgede bir Türk heyeti tarafından geniş çapta araştırmalar ve kazılar yapılmasının çok yerinde olacağı düşüncesiyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sumeroloji kürsüsü profesörü Emin Bilgiç ile birlikte Maarif Vekâletine müracaat ettik. Maarif Vekâletinin resmî müsaadesi, Müzeler Umum Müdürlüğünün maddi ve mânevi müzaheretini ve Tarih Kurumu'nun Kazılar fashından bana ayırmış olduğu bir miktar tahsisatla başkanlığım altında olmak üzere Prof. Emin Bilgiç, Asistan Yusuf Boysal, Asistan Baki Ögün ve Müzeler Umum Müdürlüğü Şube Müdürü Ahmet Dönmez'den teşekkül eden heyetimiz 10 ağustos 1959 dan eylül başına kadar Urartu devletinin ikinci başşehri olan Van-Toprakkale de kazı yapmış ve bölgede araştırmalarda bulunmuştur:

I— *Van-Toprakkale kazısı:* Heyetimiz ilk önce Urartu devletinin ikinci büyük başşehri olan ve bundan 62 sene evvel Alman Eskiçağ tarihçilerinden Lehmann-Haupt'ın idaresinde kazı yapılan Toprakkale'de sistemli şekilde çalışmaya karar vermiş ve işe başlamıştır.

1. *Haldi tapınağı çalışmaları:* Hernekadar vaktiyle Lehmann-Haupt tarafından Haldi tapınağında kazı yapılmış ise de, âbidenin bir plâni verilmemiş olduğu gibi, uzun seneler zarfında tamamiyle moloz ve toprakla dolmuş olduğundan sahayı temizlemekle işe başladık. Lehmann-Haupt zamanında yapılmış olan resim-

lerle mukayese edilecek olursa, bugün mâbette yer yer görünen birkaç blok taştan başka bir şey kalmamıştır. Fakat temizleme esnasında elde edilen temel taşlarının takip edilmeşi sonunda tapınağın plânının meydana çıkacağı anlaşıldığından çalışmamızı bu yönden geliştirdik. Batı taraftaki dış duvardan itibaren tapınak sahasının, kaya üzerine oyulmuş geniş basamaklarla kaplı olduğu görüldü. Teras şeklindeki bu basamakların bir kısmının duvar temellerine hizmet ettikleri, diğer mühim bir kısmın da kayanın meylerinden dolayı inşaatın aşağı kaymaması için, yani yukarıdan aşağı gelen tazyikin düz satırlara intikali maksadı ile oyulmuş oldukları anlaşıldı. Bu teraslı kısımda ayrıca bir kanal ortaya çıktı ki, vaktile bu kanal inşaat altında kalmış bulunacağından Lehmann-Haupt zamanında görülmesi mümkün değildi. Ancak kanal tapınak haricine doğru devam edip gittiğinden ve burası çok kalın bir toprak tabaka ile örtülü bulunduğundan fazla takip etmek bu mevsim için mümkün olamamış ve nereye muntahi olduğu anlaşılamamıştır. Bunun bir kurban yerine ait olması muhtemeldir. Üst kısımda tapınağın güney ve kuzey dış duvar temelleri tesbit edilmiş ve bazı blokların kaba bir rustika taşıdığı görülmüştür. Tapınağın esas giriş yerinin doğuda olduğu, çalışmalarımız esnasında meydana çıkan aynı kısımdaki kayanın oyulmak suretiyle düzeltilmiş bulunmasından anlaşılmaktadır. Gelecek mevsimde tapınağın tam bir plânını elde etmek için güney tarafta çalışılacak ve aynı zamanda sözü geçen kanalın mahiyeti de açıklanmış olacaktır.

2. *B Çukuru*: Toprakkale'nin güney tarafında duvar ve kerpiç kalıntılarının meydana getirdiği büyük ve yüksek kitlenin mahiyetini anlamak maksadiyle bu kitlenin güney eteğinde sondajlar yapılmıştır. Bunlardan B çukurunda doğu-batı istikametinde uzanmakta olan kerpiç bir duvarın kuzey yönünde derinleşerek fazla miktarda Urartu seramiği elde edildi. Burada ana kayaya varılmış ve tesbit edilen tek mimarî katın büyük duvarın devrine ait olduğu müşahede edilmiştir. Çalışmalar kuzeye doğru genişletildiği zaman, büyük duvara paralel şekilde üç sıra halinde yan yana konmuş onbeş zahire küpü meydana çıkmıştır. Bu büyük zahire küplerinin bulunduğu yere şimdilik mahzen-depo adını vermeyi münasip buluyoruz. Ele geçen Urartu seramiği arasında açık tabaklar, bant şekline yakın kulplar ve bilhassa yonca ağızlı diyebileceğimiz şekilde testi parçaları zikre şayandır. Koyu kırmızı renkteki bu seramik hamurunun temizliği, bilhassa birinci kalitede olanlarının içinde ve dışında çark izlerine tesadüf edilmemesi, tatlı kaygan bir perdaha sahip olması ve aynı zamanda gayet iyi pişirilmiş bulunması bakımından dikkati çekmektedir. Bundan başka burada vaktiyle Lehmann-Haupt'ın da bulmuş olduğu iç içe geçmiş halkalardan müteşekkil ve ekserisi siyah, beyaz renkte olan taş mozayikler bulunmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz ve B çukurunun güney tarafını işgal eden takriben 2 m. kalınlığındaki duvar muntazam ve büyük ölçüdeki kerpiçlerden örülmüş olup ayrıca alt kısmında taştan bir temeli olduğu da tesbit edilmiştir.

B çukurunun yanında açmaya başladığımız C çukurunda aynı tarzdaki duvarların çevirmiş olduğu kısımda külliyetli miktarda kömüre tesadüf edildiği gibi, duvarlarda bugüne kadar kalmış olan kalın hatıllara da rastlanmıştır. Bu durum büyük bir yangına işaret etmektedir.

Bütün bunlara istinaden büyük kerpiç kitlenin hayli önemli bir yapıya ait olduğu kanaatındayız.

3. *Araştırma gezileri* : Heyetimiz Toprakkale ve Van kalesinden başka Van gölü çevresindeki aşağı ve yukarı Anzaf kaleleri gibi Urartu merkezleriyle eski Tatvan'da da incelemelerde bulunmuş ve malzeme toplamıştır. Şamram kanalı boyunca henüz mevcut olan kitabeler incelenmiş ve neşredilmiş olanlarla karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda Van kalesinin tetkiki sırasında Madır burcu denen Sardur burcundaki kitabeler de gözden geçirilerek şimdiye kadar neşredilmemiş 3 kitabe tesbit edilmiş ve bunlar diğer bulunanlarla birlikte Prof. Emin Bilgiç tarafından Türk Arkeoloji dergisinin son sayısında yayınlanmıştır.

Diğer taraftan, heyetimiz çevredeki Selçuklu ve Osmanlı eserleriyle de ilgilenerek, Tatvan yakınındaki Kotum nahiyesinde bulunan "ilk şhitler" kabristanındaki mezar taşlarının resimlerini çekmiş ve bunların daha sonra ziyaret edilen Ahlat mezarlığındaki mezar taşları ile olan büyük benzerliğini tesbit etmiştir. Ayrıca Ahlat kümbetleri ve kitabeleri tetkik edilerek heyetimiz tarafından resimleri çekilmiştir. Van bölgesinde, gerek eski devirlerin, gerekse millî tarih konularının araştırılması hususunda, önümüzdeki mevsimden itibaren Üniversitelerimizin diğer salâhiyetli mütehassıslarının da çalışmalarımıza katılması bakımından mutabakata varmış bulunuyoruz.

PROF. DR. AFİF ERZEN

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ'NİN 1959 YILI ÇALIŞMA RAPORU

Basımevimiz bu yıl da verimli bir çalışma devresi geçirmiştir. Bu devre içerisinde basımevimiz yeni dış ticaret rejimi imkânlarından faydalanarak kapasitesini geçen yıla nazaran bir misli arttırmış ve bunun sonucu olarak genişliyen iş hacmi bu yıl büyük bir kâr bırakmıştır. Basımevimiz ilk defa 1956 yılında kâr etmeye başlamış ve sırasıyla:

1956 da	14.024,04	
1957 de	49.812,77	
1958 de	168.955,46	lira ki
cem'an :	232.972,27	lira kâr sağlamıştı.

1959 yılında ise yukarıdaki üç yıllık kârın toplamından %70,24 daha fazla olmak üzere 396.301,39 lira net kâr ile bilânçomuzu bağlamış bulunuyoruz. Bu sevindirici sonucu sermayemizi bu yıl 250.000 lira arttırmak suretiyle elde ettiğimize göre, sağlanan kâr sermaye arttırımını fazlası ile karşılamış demektir.

1959 yılı içerisindeki gelişmeler :

Yukarıda da arzettiğimiz üzere bu yıl yeni dış ticaret rejimi imkânlarından faydalanarak gelişme programımıza giren bazı makinelerin satın alınması sağlanmıştır. Bunlar arasında 1 tane 70×100, bir tane 50×70 ölçüsünde otomatik baskı makinesi ile 1 takım Monotype dizgi makinesi, 1 tane iplik dikiş makinesi, 1 tane otomatik bıçak, 1 tane bıçak bileme makinesi, 7 tane muhtelif yardımcı makine, 7500 kilo metal, 1350 kilo mürekkep, çeşitli yedek parça ve işletme aracı ve müstakbel klişe atelyesinin birinci ünitesini teşkil eden bir tane tam otomatik repro-düksiyon makinesi vardır.